

**REKONSTRUKCIJA I REVITALIZACIJA STUDIJA M: NA OSTACIMA
JUGOSLOVENSKEG MODERNIZMA****RECONSTRUCTION AND REVITALIZATION OF STUDIO M: ON THE REMAINS OF
YUGOSLAV MODERNISM**

Iva Pejčić, Višnja Žugić, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad*

Oblast – ARHITEKTURA

Kratak sadržaj – *Studio M*, objekat koji se nalazi u centru Novog Sada, u ulici Ignjata Pavlasa, 2021. godine napustila je matična institucija koja je predložila njenu izgradnju - Radio Novi Sad (sadašnji RTV). Ovaj rad se bavi valorizacijom objekta u kontekstu modernizma, kao i posmatranjem objekta kroz teorijsku postavku „Na ostacima“. Sagledavanjem objektivnih kontekstualnih odrednica Studija M, kao i posmatranjem objekta kroz specifičan teorijski okvir, definiše se prikladno projektantsko rešenje rekonstrukcije i revitalizacije, koje odgovara savremenim okvirima, dok u isto vreme, kroz sajt-specifik (site-specific) program priča priču o nekadašnjem značaju Studija M.

Ključne reči: arhitektonsko projektovanje, Studio M, modernizam, revitalizacija, sajt-specifik

Abstract – *Studio M* is a facility located in the center of Novi Sad, in Ignjata Pavlasa Street. In 2021, the building was abandoned by its parent institution that proposed its construction - Radio Novi Sad. This paper deals with the valorization of the building in the context of modernism, as well as the observation of the building through theoretical framework „On the remains“. Considering the objective contextual determinants of Studio M, as well as observing the building through a specific theoretical framework, an appropriate design solution for reconstruction and revitalization is defined. The design is supposed to correspond to contemporary frameworks, while revealing a story about the significance of the former Studio M, through site-specific programmes.

Keywords: Architectural design, Studio M, modernism, revitalization, site-specific

1. UVOD

Studio M je bitan u kontekstu muzičkih i kulturnih događaja uopšte, kako u urbanom tkivu Novog Sada, tako i šire. Napuštanjem objekta, postavlja se pitanje njegove dalje sudbine. Pošto se radi o kompleksnom objektu izuzetnih vrednosti, postavlja se pitanje *na kojoj vrsti znanja će se obnova Studija M zasnivati? I u ime kakvih ciljeva transformišemo ovu zgradu?*

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bila doc. dr Višnja Žugić.

1.1. Predmet istraživanja

Studio M, arhitekta Pavla Žilnika, nastaje u vreme velikih promena i ubrzane urbanizacije Novog Sada. Ovaj objekat, mada jedna tačka u mreži objekata kulture izgrađenih u to doba, nosi sa sobom neprikosnovenu akciju i jasnu ideologiju tog perioda. Pažljivo smešten na uzvišenju pri završetku Dunavskog parka, a u jednom od centralnih blokova, tik uz veliko Tabakovićevo delo ranog modernizma, ovaj objekat odiše ideologijom društva posleratnog modernizma. Tokom godina, zainteresovanost društva za ovaj objekat opada, iako je bio funkcionalno pogodan i tehnički izvrsno opremljen. Rad nastaje kao odgovor na nepostojeći tretman zgrade Studija M nakon iseljenja Radio-televizije Vojvodine.

1.2. Cilj istraživanja

Rad teži da dokaže potencijal koji objekat ima, te da učvrsti njegov status institucije muzike, umetnosti i kulture. Kroz teorijske postavke koje su pokretač projekta, predlaže se projekat koji će očuvati nekadašnju utilitarnost i integritet objekta, ali i unaprediti ga tako da odgovara na zahteve savremenog društva i omogući cirkulaciju umetničke misli. Primeri analizirani u okviru studije slučaja u teorijskom delu rada su važni u otkrivanju kompleksnosti napuštenog objekta, i raslojavanju namera kojim se arhitekta Žilnik koristi, kako bi metodom pričanja priče (*storytelling*) [1] koncipirali objekat koji se zasniva na nasleđu, a odgovara savremenim tendencijama društva.

**2. NA OSTACIMA – TEORIJSKI OKVIR
ISTRAŽIVANJA**

Istraživanje fenomena ostataka u kontekstu arhitekture i prostora bilo je od velikog značaja za dalji razvoj ideje o projektu Studija M. Iako Studio M nije ruševina, on je napušten objekat, te se može smatrati da su njegove konceptualne postavke, one koje je Žilnik projektovao, poljuljane. Žilnikov koncept Studija M svedoči o ostacima jugoslovenskog modernizma.

Teorijski okvir se sastoji iz studije slučaja koja obrađuje četiri primera na osnovu kojih se definišu javni oblici fenomena ostataka u kontekstu arhitekture. U poslednjem poglavlju, novoprojektovano stanje Studija M se tretira kao relevantan primer studije slučaja. Posmatranjem sopstvenog projektanskog rada kroz filter teorijskog okvira, međusobno se utvrđuju projektovani kvaliteti i teorijski koncepti koji su im prethodili.

Cilj rada je da analizira potencijalne korake pre procesa projektovanja i odluke o metodologiji zaštite objekta. Teorijski okvir nudi različita gledišta pri susretanju sa ruinama/materijalnim ostacima arhitekture, koji su osnov za konceptualizaciju u okviru procesa projektovanja.

Pod pojmom „ostataka“ može se smatrati ruševina, napuštena, devastirana ili nefunkcionalna arhitektura, spomenik ili kompleks, objekti koji su prepoznati od strane istraživača da ne ispunjavaju svoj pun potencijal jer su ostali u nekom prošlom vremenu.

3. NA OSTACIMA: STUDIJA SLUČAJA

3.1. Ruševina kao osnov za obnovu (gradova)

Destrukcija gradova za američkog arhitektu i teoretičara Lebeusa Vuds (Lebbeus Woods) znači da su nekadašnje matrice reda i prostora poljuljane, i ne postoji jedinstvena formula kojom se one daju obnoviti, jer se u degradiranom urbanom sloju stvara novi sistem kompleksnosti [2]. Taj novi sloj je polazište za formiranje novog gradskog tkiva. Vuds tvrdi da su razoreni delovi građevine početak novog mišljenja, življenja i oblikovanja prostora, te ih treba gledati kao osnov za formiranje zajednice koja onemogućuje osnov za nasilje i rat.

3.2. Ruševina kao nosilac priče o objektu

Tema studije slučaja je Čiperfildova obnova Novog muzeja u Berlinu, koji je bio urušen nakon Drugog svetskog rata. Fizikalnost ruine nije dozvoljavala da se ona zameni pukim „kopiranjem“ prvobitnog stanja u kome se objekat nalazio, te je koncept bio da se zadrži autentičnost zgrade. Odbacivanje replike (rekonstrukcije) značilo je uvođenje par novih elemenata, na primer stepeništa od prefabrikovanih betonskih blokova pri ulazu, koje je najveći dodatak na postojeće telo zgrade. Na ovaj način, Čiperfild je omogućio zgradi da navodi posetioce time što će pričati priču o tome kako je nastala, i time postati jedan od najbitnijih eksponata samog muzeja.

3.3. Ruševina kao osnov za obnovu zajednice

Primer porušene crkve nekadašnje zajednice Čeha u Berlinu, govori o značaju ponovnog otkrivanja istorijske slojevitosti, i njene veze sa arhitekturom. Istorija ovog dela grada, kao i zajednice čeških protestanata, bili su inspiracija za instalaciju španskog umetnika Huana Garaizabala (*Juan Garaizabal*).

Istražujući arhitekturu crkve, kao i njen značaj za zajednicu, umetnik tankim metalnim cevima pravi 3D instalaciju, koja predstavlja obrise same građevine, dok se na vrhu nalazi kupola. Instalacija se postavlja na mesto gde je nekada bio objekat, a kao rezultat prolaznik vidi „*prostor u prostoru*“. Ovaj primer ilustruje značaj efemernih arhitektonskih gestova u negovanju kulture sećanja u savremenom društvu.

3.4. Ruševina kao odgovor na promene

Dokaz o postojanju respozivne arhitekture, koja odgovara na potrebe i promene konteksta, jeste primer Crkve Sv. Nikole u Hamburgu. Na ruševinama nekadašnjeg naosa nastaje trg, mesto okupljanja, nakon nekoliko vekova rušenja i ponovnog građenja crkve. Sakralni objekti od njihove konceptualizacije sa sobom nose energiju zajednice, što zapravo znači da su projektovani da udovolje zajednici, i da skupe veliki broj ljudi na jedno

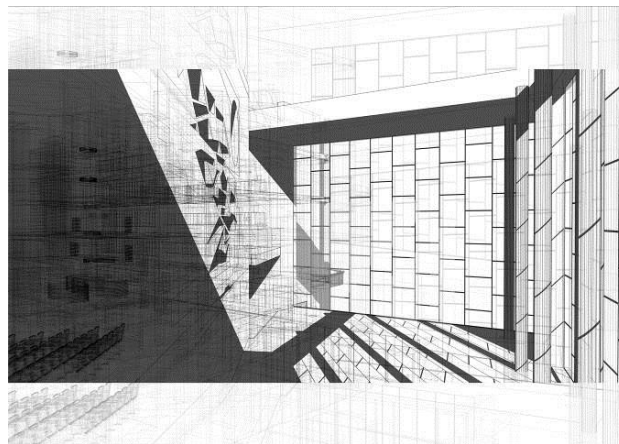
mesto. Upravo to joj se i desilo, da nakon viševjekovnog razaranja, dobije svoju finalnu, najoslobođeniju formu i odgovarajući program. Sledi da arhitektura, čak i ona koja nije efemerna u svojoj prvobitnoj koncepciji, je sklona transformaciji, a njeni slojevi su svedoci svakog vremena koje je preživela.

3.5. Studio M - Na ostacima jugoslovenskog modernizma

Žilnikov programski zadatak za objekat Studija M bio je kompleksan i razgranat. Projekat je podrazumevao adaptaciju postojećeg krila Radija, i njegovo uklapanje u novu strukturu [3]. Studio M bio je deo kompleksa koji treba da izgradi odnos sa ljudima, te je po svojoj osnovnoj koncepciji morao da ima kapacitete da primi posetioce koji će konzumirati različite sadržaje.

Osnovni koncept zgrade je bio kreiranje „*programske fuzije*“, te se čini da su Žilnikove intencije da kreira objekat čiji programi nemaju jasnu granicu. Utilitarnost i funkcionalnost objekta bili su osnovni Žilnikovi postulati pri projektovanju zgrade. Gledajući kompleks od tri celine, iz osnove objekta se čita da je zgrada Studija M bila društveni centar kompleksa, zadužen za emitovanje sadržaja nastalog u kompleksu.

Studio M je simbioza umetnosti i arhitekture. Kvalitet objekta se ogleda u sposobnosti da korelira sa umetničkim delima - kako sa skulpturom Jovana Soldatovića na trgu, tako i sa muralom Stevana Maksimovića (Slika 1), postavljenom na holu prvog sprata. Studio M je odraz neraskidive veze između umetnika, i Žilnikove želje da spoji arhitekturu, muziku i umetnost.

Slika 1. Mural Stevana Maksimovića u holu objekta

4. ZAKLJUČCI ISTRAŽIVANJA

4.1. Novi sloj kompleksnosti Studija M

Studio M nije ruševina, međutim, time što je objekat prepušten sam sebi, njegova primarna funkcija je zanemarena. Kao što Vuds navodi u svojoj teorijskoj postavci, ovakav tretman objekta stvara *novi sloj kompleksnosti*, koji je polazna tačka za njegovu revitalizaciju.

4.2. Prostorni artefakti

Arhitektura i njeni korisnici su dva nerazdvojiva fenomena. Arhitektura postoji zbog korisnika, dok oni menjaju taj prostor svojim delovanjem [4].

Objekat Studija M čine sve prostorije i objekti koji se u njemu nalaze, a ti objekti su „prostorni artefakti”. Prostorni artefakti ili prostorni dokazi svedoče o događajima i društvu Studija M, i o istoriji objekta uopšte, te su bitan deo konceptualizacije projekta. Ako je cilj revitalizacije da se očuva integritet Studija M sa svojim novim slojem kompleksnosti, prostorni artefakti moraju imati funkciju sećanja, memorije prostora, jer su oni deo sajt-spesifik (*site-specific*) postavke objekta.

4.3. Konceptualizacija projekta

Zgrade Studija M i Radija Novi Sad su obnovljene i osposobljene za nove programe, kako bi odgovarale savremenom društvu, i zaživele opet.

Prilagođavanje građevine novim programima ne znači negiranje njenih početnih vrednosti, već adaptaciju prostora u prikladnoj meri, tako da se ne narušava integritet zgrade, njene fizičke, estetske niti arhitektonske karakteristike. Uklanjanjem nepotrebnih dodataka zgradi koje su se tokom godina nagomilale, dolazi do izražaja primarna, Žilnikova ideja.

5. PROJEKTANTSKI RAD

5.1. Koncept revitalizacije

Konceptualno polazište projekta jeste postojanje *Studija M juče*, onog koji je Žilnik projektovao, i *Studija M danas* - to je novi projektantski zadatak. Metodom uporedne analize, traži se sistem namera koje je Žilnik imao, kako bi postavio koncept, te je taj koncept polazna tačka za novi, *Studio M danas*.

Ovaj sistem je pomogao da se shvate Žilnikove polazne projektantske misli, kako bi one u sadašnjem projektu mogle da se nastave, te da *Studio M juče* i *Studio M danas* predstavljaju kontinualnu misao.

Novi projekat Studija M mu omogućava da nastavi svoj život kao mesto za snimanje, emitovanje i promociju muzike, gde mu se pridružuju izložbeni prostori, kao i ateljei za različite vrste umetnika, za koje se u aneksu planira smeštajni kapacitet, *artist – in – residency*.

5.2. Promene na nivou urbanizma

Blok u kom se nalazi objekat je sa južne strane omeđen bulevarom Mihajla Pupina, jednom od najfrekventnijih bulevara u gradu, dok je sa severne i istočne strane blok orijentisan ka Dunavskom parku, što u ambijentalnom smislu čini poziciju povoljnom. Naspram zgrade, u Dunavskom parku, nalazi se teniski klub sa par terena, koji nisu planirani u vreme projektovanja objekta.

Teniski tereni su izmešteni sa lokacije, kako bi se ostvarila veza Studia M sa parkom, i vratila prvobitna misao arhitekta. U parku su planirani paviljoni, rasuti po površini i integrisani u sistem puteva.

5.3. Promene na nivou funkcionalne organizacije

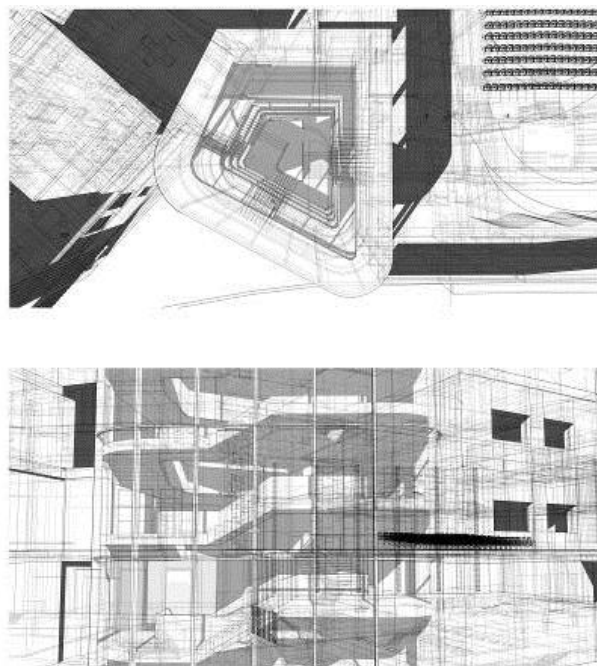
U okviru revitalizacije, sprovedeno je nekoliko radikalnih projektantskih postupaka u enterijeru i eksterijeru, koji su opisani u daljoj razradi poglavlja.

5.3.1. Formiranje parkovske površine ispred objekta

Na mestima suticanja parkovskih staza nalaze se paviljoni - svaki različite materijalizacije i strukture. U parku je predviđena i rampa, koja korisnika uvodi u podzemni deo građevine, gde se nalazi diskoteka.

5.3.2. Uvođenje nove komunikacije - čvorišta

Na južnom delu objekta, u unutrašnjem dvorištu bloka, predviđeno je novo komunikacijsko jezgro koje se proteže kroz sve etaže, i nalazi se na spoju Studija M i zgrade RTV-a (Slika 2).

Slika 2. Čvorište, perspektive

5.3.3. Osposobljavanje krova

Ravan krov je velikim delom ozelenjen, i namenjen posećivcima i zaposlenima kao mesto za odmor.

5.3.4. Proširenje kapaciteta podzemne etaže

Podzemna etaža je nosioc sajt-spesifik programa u objektu, sa izložbenom postavkom o istorijatu, hronologiji objekta i arhitekti Studija M (Slika 3). U nižem segmentu je smeštena diskoteka, sa prostornim artefaktima iz objekta. Zbog potrebe što direktnije komunikacije između prizemlja i podruma, uvedeno je stepenište na uglu objekta, koje znatno menja prvobitni izgled fasade.

Slika 3. Izložbena postavka u podzemnoj etaži

5.3.5. Prilagođavanje fasade novoprojektovanim funkcijama

Uvođenjem funkcije stanovanja i boravka u aneksu Radio-televizije Vojvodine, odlučeno je da se na fasadu postavi određena vrsta zasene. Kontrolu željene količine svetlosti u aneksu korisnik postiže vertikalnim brisolejima

elipsastog poprečnog preseka, koji se oblažu kortenom. Omogućen je pešački pristup suterenu iz prizemlja, preko stepeništa koje se nalazi na uglu RTV-a. Stakleni portal na uglu zatvara stepenište i vetrobran, dok se kraći deo fasade uvlači u odnosu na regulaciju, te se formira natkriveno prizemlje.

6. ZAKLJUČAK

Analizom konkretnih primera u okviru studije slučaja, stiče se uvid u različite metode tretmana ruševina/napuštenih objekata/materijalnih ostataka objekata. Ovi primeri su značajni jer pokazuju raznovrsnost prostornih praksi, koje mogu biti adekvatan odgovor na problematiku napuštenih i zaboravljenih građevina. Neke od njih su projektantske prakse, a neke su umetničke prakse, koje se takođe moraju uzeti u razmatranje, pogotovo kada su u pitanju kompleksni i slojeviti slučajevi.

Polazeći od projektantskih namera, Žilnik uspostavlja sistem postupaka koje primenjuje pre stupanja u projektantski rad, a rezultat je zgrada Studija M. Te projektantske namere su početna tačka razmatranja projekta revitalizacije. Žilnikov sistem namera pri planiranju ovog objekta je inspiracija i temelj na kom se zasnivaju nove programske postavke, i druge promene pri projektu revitalizacije.

Celokupno istraživanje predstavlja početak konceptualizacije projekta revitalizacije i zasniva se na dve tačke:

1. Razmatranje Studija M sa svim kontekstualnim, istorijskim, društvenim činiocima, koji su neophodni za valorizaciju građevine i razumevanje osnovne misli arhitekta (Slika 4).
2. Sagledavanje Studija M iz aspekta istraživačke teme, gde se kao rezultat otkriva specifičnost i vrednost zgrade, te način formiranja *site - specific* programa.

Projekat revitalizacije Studija M je senzitivn na kvalitete objekta i teži da ih istakne. Revitalizovani objekat odgovara na zahteve savremenog društva, te je glavna namera da se podstakne razvoj umetničke zajednice, aktivizma i diskusije.

Svrha celokupnog procesa projektovanja bila je otkrivanje značaja građevine u urbanoj matrici Novog Sada, pa i šire. Tek u procesu manipulacije postojećom strukturom objekta, otkriva se njegova slojevitost i potencijal. Projekat revitalizacije je ujedno i cilj napora da se objekat valorizuje, i da se jasno izloži da je Studio M imperativ novosadske umetničke scene, pa da se kao takav mora očuvati.

novi prostorni i vremenski kontekst ; novi duh mesta

Slika 4. Novi slojevi Studija M

7. LITERATURA

- [1] Konstantinović, D., Zeković, M., Žugić, V., "Koncepti, Programi i funkcije arhitektonskih projekata i paviljonskih struktura." Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, 2018
- [2] Vuds, L., "Rat i arhitektura". New York, USA: Princeton Architectural Press, Inc., 1993
- [3] Mitrović V, Šilić, M., "Arhitekta Pavle Žilnik (1920-2006)" Novi Sad, Akademija umetnosti, 2019
- [4] C. N. Schulz, "Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture", London, 1991

Kratka biografija:

Iva Pejčić rođena je u Nišu 1997. godine. Diplomski rad na Fakultetu tehničkih nauka iz oblasti arhitektonskog projektovanja odbranila je u oktobru 2020. godine.

Dr. Višnja Žugić je rođena 1985. godine u Bačkoj Topoli. Docent je na Departmanu za arhitekturu i urbanizam Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu, gde učestvuje u realizaciji nastave u oblasti arhitektonskog projektovanja. Doktorsku disertaciju je odbranila 2018. godine.